

Zoersel – Halle – St.-Antonius

Opgericht in 1977 ..... Weetjes en Ditjes en Datjes - nr.12

Augustus 2023

INHOUD:

1. De pastorijen van Zoersel - Deel 1 - De Pastorij van Sint-Elisabeth in Zoersel.
2. De Plaatsnaamkunde van Groot-Zoersel
3. Openmonumentendag 10 september 2023
4. De smidse Bogaerts ... er komt schot in de zaak
5. Info Museum en Documentatiecentrum en copyright

Het is de bedoeling om over de drie pastorijen die Zoersel telt de geschiedenis van hun ontstaan tot aan de huidige situatie te behandelen. De tekst over de pastorij van Sint-Elisabeth is, mits enkele aanpassingen en correcties, reeds verschenen in het boek "Zoersel en de cisterciënzers".

1. Deel 1 - De Pastorij van Sint-Elisabeth in Zoersel.

De Pastorie van de Sint-Elisabethparochie te Zoersel - Achterkant

De oudste gekende pastorij.

We mogen ons niet inbeelden dat de pastoors in vroegere tijden over een prachtige woning hebben beschikt. Dit blijkt onder andere uit een document van 1702, geschreven door E. H. Michiel Blox. Deze pastoor schrijft dat hij was wonende in een “strooien huijsken” dat daarenboven belast was met 500 gulden. De pastoor Fliguijts zelf was versleten, zijn pastorij was versleten en had daarbij een zware schuld.

Nog in 1702 schrijft E. H. Blox dat pastoor Fliguijts was “propter senium impotent”, hij kon wegens hoge leeftijd zichzelf niet meer behelpen. Michiel Blox was dan in Zoersel aangekomen als coadjutor (een soort onderpastoor, alhoewel die functie in Zoersel toen niet bestond) om de pastoor bij te staan. Later bij de dood van de heer Fliguijts zou hij zelf pastoor worden in 1703.

Dat de pastorij nooit rijk was geweest leren we uit een document van 1649, uitgegaan van Gasper Nemius, bisschop van Antwerpen, in welk leerstuk geschreven stond dat deze pastorij “slechtelijk gedoteerd” was. De oude heer Fliguijts moest zijn helper Blox uit eigen zak betalen. Of de andere pastorijen in de omtrek financieel beter bedeeld waren dan Zoersel weten we niet; Vlimmeren vermoedelijk niet, vermits in 1709 E. H. Walteri, pastoor van Vlimmeren, die parochie verliet en naar Zoersel kwam. Men loopt in de regel niet van de klaver naar de biezen!

Uit de oude rekeningen blijkt dat aan onze pastorij gedurig herstellingen en verbeteringen werden aangebracht. De oudste verbetering die we kennen werd aangebracht door pastoor Fliguijts; voor de prijs van 150 gulden liet hij een kamer met zoldering maken om er de graantienden te bewaren. Er was dus nog geen schuur, zo maar een spijkertje. Er werd in oude geschriften ook met lof gesproken over de ijver van pastoor Fliguijts en over zijn vrijgevigheid tegenover kerk en parochie; hij schijnt ook persoonlijk niet zonder bezit geweest te zijn. Het spijkertje viel buiten gebruik in 1708. Pastoor Blox schreef in 1708 dat een jaar tevoren door de vicarissen van het bisdom Antwerpen (het bisdom was toen zonder titularis) de toelating werd gegeven een schuur te bouwen op de grond van de pastorij. Die schuur was de vroomschuur en diende om de tienden te bergen. De pastoor had in Zoersel 1/3 der tienden, de andere 2/3 gingen naar Sint-Bernardus op de Schelde. Ook die schuur viel minder dan 100 jaar na de oprichting buiten gebruik want de Franse overheersing schafte de tienden af. De schuur kostte 319 gulden en 4 stuivers. Aan de schuur werd gewerkt door timmerlieden en dekkers, maar niet door metsers, zodat het hier ging om een houten schuur en niet een stenen. Ook het gebruikte materiaal wijst op een houten schuur: stro, eikenbomen, latten, witsel, dakroeden, leem, geel zand (zavel). De wanden werden geplakt en gewit.

In 1710 was het de beurt aan pastoor Walteri om de pastorij wat op te lappen: in de zijmuur werd een venster geplaatst, de voorkamer met de lange gang werd gelambriseerd, een achterdeur kwam er op de moos of schotelhuis. In 1713 werd de voordeur verhoogd. In datzelfde jaar werd de bornput, die voor het huis stond en ingestort was, vervangen door een put in steen. 1500 bakstenen werden daarvoor gebruikt.

In 1717 verving een nieuwe zijmuur de oude, want die was ingevallen. In 1718 werd de lange muur langs de westzijde herbouwd (hier wordt wellicht bedoeld de zijde langs de Kerkstraat in werkelijkheid de zuidzijde). De pastoor liet in 1718 de smid Matthijs Bastiaens 3 gulden en 3 stuivers verdienen met het hersmeden van een lang anker en voor het leveren van ijzeren kolommen.

De bouw van de nieuwe pastorij

In 1756 tijdens het achtste jaar van pastoor Willem Sels werd in het notitieboek van Plantagien vermeld dat er tijdens de zomer van dat jaar een nieuwe pastorij gebouwd was. De abdij gaf toen 100.000 stenen die vanuit het Geleg kwamen. Het nodige hout haalde men uit het Zoerselbos. Opvallend is dat in die periode ook de Grote (1751) en de Kleine Voorste Hoeve (1755) werden gebouwd.

De Sint-Bernardsabdij was tiendheffer in Zoersel en daaruit vloeiden ook enkele verplichtingen ten opzichte van de parochie voort. Daarbij behoorde het onderhoud van kerk en kerkhof. In de 18de eeuw kwam daar ook het onderhouden of bouwen van een pastorie bij.

In 1756 ontving pastoor Sels (pastoor van 1748 tot 1786) een brief aan hem gericht uit Antwerpen door frater B. Van den Bossche, provisor van Sint-Bernardus te Zoersel. J. B. Van den Bossche (geboren 18 december 1710, overleden 3 november 1779) was provisor te Zoersel van rond 1750 tot 1779. In de brief wordt gemeld dat de prelaat bereid is om aan de nieuwe pastorie te leveren een balk van 33 voet, 100.000 stenen, de gevraagde ribben voor de grote kamer, de scheergebinten, 160 voet eiken platen, de nodige dennenbalken voor de andere plaatsen, het gezaagd kozijnhout voor 4 kruiskozijnen, vier of vijf halve kozijnen en 5 deuren, de nodige sparren. Hij belooft hem 600 gulden, mits daaruit het zolderberd, vensters en deuren zullen betaald worden. De provisor vraagt ook of de pastoor het niet nodig zou achten de binnenmuren niet een halve steen, maar een volle steen dik te maken om aan de kozijnen meer stevigheid te geven.

Een kleine vraag; is het wel zeker dat de pastorie van 1756 van een verdieping voorzien was? Zijn de materialen niet te weinig voor een gebouw dat in zijn huidige staat een bovenverdieping heeft met vijf ramen aan de voorzijde? Misschien had men de oude steen van het vroegere gebouwtje gebruikt. We zullen verder zien dat er vrouwen zijn bezig geweest met het kuisen van steen. En waartoe die strodekker waarover we het verder hebben? De pastoor Sels zal nu wel in zijn schik geweest zijn, nu hij de 600 gulden in zijn beugel hoorde rammelen en daarbij al de steen en hout ter beschikking had. Maar 600 gulden waren zelfs volgens een oppervlakkige schatting op verre na niet voldoende. Later bleek dat er een som van 1920 gulden 7 stuivers te betalen viel. De pastoor trok eropuit en na een uurtje lopen was hij bij zijn collega te Vlimmeren. Het viel weeral mee; de pastoor van Vlimmeren had juist 600 gulden beschikbaar, afkomstig van fondaties aan de pastorie. De notaris Gerardi schreef de rentebrief van 600 gulden.

De pastorie was eigenares van een hoeve genaamd "Pastorijhoeve". Daar die hoeve niet veel opbracht, kreeg de pastoor van het bisdom Antwerpen de toelating om die hoeve te verkopen, de gebouwen alleen, de grond zou aan de pastorie blijven. De hoevegebouwen waren in die tijd geheel in hout en gemakkelijk uiteen te nemen en te vervoeren. Het huis en de stal werden verkocht aan Willem Gijles en verhuisden naar vooraan in de Voorne, misschien hoeve boer Van Hoof. Tezamen brachten de gebouwen 144 gulden op. Dus sinds 1756 heeft de Pastorijhoeve wel de naam maar niet de gebouwen behouden, alleen 5 bunder grond.

Welke inwoners van Zoersel of van elders hebben aan onze pastorie gewerkt?

Vooreerst de timmerman Peeter Maes van de Doelen, de timmerman Gillis Leijssen, de schrijnwerker Peeter Verbraecken, Adriaan De Cnodder van Vierseldijk, die 3000 Boomse plaveien geleverd heeft en 1400 Boomse pannen, de meestermetser Wouter Van Roey van Pulle, de metser Joseph Hertoghs, de smid Adriaan Bogaerts uit het huis Het Hoefijzer, de slotenmaker J. B. Van Eeckhoven. Peeter Van Dijck heeft 218 vaten Naamse kalk geleverd. Hij was van Balen; men heeft 14 karren naar Balen gestuurd om die kalk af te halen.

Gillis Van Dyck (aan den Lindeboom) heeft eiken- en mastbomen geleverd om gezaagd te worden tot berd voor de zoldering, deuren en vensters.

Dezelfde heeft ook baksteen en plavei geleverd. Deze baksteen is waarschijnlijk gekomen van het Geleg waar het steenbakken was begonnen is 1733. Albert Puyflich heeft glas geleverd. Er werd ook een pomp geplaatst waarvoor J. Ballaerts loodgieter te Antwerpen het lood leverde, de steenhouwer Berbiers de blauwe steen, smid P. Maes Van Antwerpen het ijzerwerk en het koper.

J. Spermans Van Oorderen leverde het riet. Frans Van de Wiel bracht het riet van Oorderen naar Zoersel. De strodekker Philip Stijnen maakte het rieten dak. De steenhouwer N. Van Everbroeck van Lier leverde vier arduinen kanteelstenen en twee hoekstenen voor de deur, N. Berbiers van Antwerpen twee blauwe stenen dorpels van vijf voet. Een aantal arbeiders/arbeidsters werkten in daglonen; ze kuisten de oude stenen, dienden de metselaars, brachten zavel aan enz.

De brouwer Kennis, brouwer op Eindhoven, leverde in 1756 en in 1757 zeventien tonnen drinkbier voor de werklieden. De brouwer Cornelis Sebrechts van het Paradijs (onder de Lindeboom) twee tonnen bier.

Op 25 juni 1756 begon de metsersbaas Adriaen De Cnodder met het metselwerk. Om de beurt werkten twee of drie metselaars aan een gulden per dag. Het ging snel want reeds op 18 september 1756 werd de laatste steen gelegd. Pastoor Gulielmus Sels betaalde op 11 september aan Adriaen De Cnodder 153 gulden 10 stuivers voor zijn werk, plus 11 gulden 15 stuivers voor 3.000 plaveien en 1 gulden voor de scheepsvracht. L. Van Winckel, koopman in verf heeft de lijnolie en de verf bezorgd.

De gehele ontvangst van geld, door pastoor Sels bijeengebracht, bedroeg 1747 gulden negen stuivers en een half oord. De pastorie had gekost 1920 gulden 7 stuiver. De pastoor had 172 gulden 17 stuivers en half tekort. Bouwen valt tegen! Nu het tekort was klein en men heeft zeker geen problemen gehad het verschil goed te maken. Intussen was Zoersel met een nieuw monument verrijkt. Pastoor Sels zelf heeft nog dertig jaar van de nieuwe woonst genot gehad.

Zicht vanuit de Kerkstraat – Zoersel

Het blijft zeer de vraag of de pastorie in de tegenwoordige vorm wel het gebouw is van 1756. Vooreerst werd het rieten dak vervangen door een schaliedak. Voor dat rieten dak werden 8000 busselen riet gekocht van F. Spermans van Oorderen voor een totaalbedrag van 92 gulden en er werden 60 gulden betaald aan Frans Van de Wiel om dat riet van Oorderen naar Zoersel te brengen. Een tweede vraag is of de pastorie van 1756 wel een verdieping had zoals nu.

Het plan van de pastorie (1756?)

Louis Peeters verwijst in zijn tekst van 1958 over de pastorie naar een raadselachtig plan zonder datum. In het parochie-archief hebben we dit plan echter niet teruggevonden. Omdat er nu geen plan meer beschikbaar of te vinden is, blijven we zo dicht mogelijk bij de beschrijving die Louis Peeters neerschrijft. Op dat plan vertoont de voorgevel geen eerste verdieping, maar in de titel wordt toch gesproken van “verdieping 12 voet”. Zouden we op dat plan verdieping 12 voet niet moeten omschrijven door de woorden gelijkvloers 4 m hoog, zodat de eerste verdieping van nu met haar 5 ramen oorspronkelijk niet zou bestaan hebben.

Op dit oude plan staat verder in de voorgevel een ingang deur getekend, toegang verlenend tot een gang van 6 voet breedte (2 meter). Deze gang in zijn tegenwoordige toestand vertoont de sporen van een vroegere versmalling, zodat we in ieder geval moeten besluiten dat het vroegere gebouw is omgewerkt geworden.

Op het oude plan zonder jaartal (1756?) zijn er twee ramen aan de westzijde van de deur. Achter deze twee ramen ligt de grote kamer 21 voet (7 meter) lang en 18 voet (6 meter) breed. Die grote kamer is nu versierd met een prachtige schoorsteen in wit marmer. In de rekening van 1756 werd van geen marmeren schoorsteen gesproken. Het zou dus weeral een later toevoegsel zijn. Het is niet uitgesloten dat het een occasie schoorsteen zou zijn uit een der gebouwen van de abdij van Sint-Bernardus. Achter de grote kamer heeft het oude plan een kelderkamer 15 voet (5 meter) lang en 11 voet (bijna 4 meter) breed. Die bestaat nu nog en rust boven een kelder die nu (1958) eerder op een visvijver lijkt. Die kelderkamer is enger dan de grote kamer, omdat ze nog moet plaats geven aan de trapzaal naar de eerste verdieping.

Ten oosten van de ingang deur is de keuken met één raam. In de voorgevel 15 voet op 15 voet (5 meter) en daarachter nog een plaats van 14 voet op 14 voet met één raam in de achtergevel. De grote ingang en gang deur schijnt een deur met een boog te zijn.

De huidige pastorie is voorzien van twee aanhangsels of zijgebouwen met afhangend dak naar oost en west. Het oude plan (van 1756?) laat daar wel niets van blijken, maar heeft in de plaats daarvan een afzonderlijk gebouw verdeeld in twee vertrekken. Voor vertrek één, het dichtst tegen de pastorie, is bakhuis en moos (pomphuis); vertrek twee wordt houthuis genoemd. Bakhuis en houthuis vertrekken op de hoek van de pastorie en reiken tot tegen de gracht van de Kerkstraat.

De toegang tot het geheel was dus niet gelijk nu (1958) door het hekje aan de straat aan de oostkant maar wel over een brug tegen de Kerkstraat meer westwaarts gelegen. Het plan (van 1756?) geeft aan het huis, nu hoofdgebouw, een lengte van 45 voet (15 meter) buiten de muren gemeten en aan de borstwering een hoogte van 3 voet (1 meter). Het plan schijnt gemaakt te zijn op de schaal van 1/2 voet op 45 voet dus één op 90.

Verbouwing tussen 1787 en 1792

We veronderstellen dus dat het oorspronkelijke huis van 1756 verandering heeft ondergaan. Wanneer? We hebben om op die vraag een antwoord te geven een stuk dat weeral geen jaartal draagt maar moet gedateerd worden tussen 1787 en 1792. Pastoor Thomas Nicolaas Peetermans verklaart daarin “als het huis van de abdij van Sint-Bernardus is herbouwd heb ik de gracht (gedeeltelijk) laten vullen”. Daar staat het dus: de pastorie is herbouwd tussen 1787 (aankomst van Peetermans) en de Franse overheersing, bijna terzelfder tijd als Zoerselhof, dat het jaartal 1787 draagt en dat in dezelfde stijl is opgetrokken. Ook de Molenhoeve dateert van die tijd en draagt het jaartal 1790. In 3 jaar tijd werden 3 prachtige gebouwen opgetrokken in Zoersel! Het moet een bloeitijdperk geweest zijn voor de abdij van Sint-Bernardus op de Schelde. Spijtig dat deze drie prachtige monumenten bijna al onmiddellijk een prooi werden van de vraatzucht der Franse overheersing.

De gracht rond de pastorie

De gracht zelf werd gegraven onder pastoor Michaël Blocx in 1708. Pastoor Peetermans in het ongedateerd document (1787-1792) spreekt van een gracht van 4 tot 5 voet breedte. Dus minder dan 2 m. Volgens het oude plan, aangevuld door schriftelijke aanwijzingen van pastoor Peetermans omgordde die gracht het basse-cour of neerhof (tussen Kerkstraat en pastoriegebouw), de pastorie zelf en daarachter de binnenhof. Het geheel vormde dus een rechthoek. De gracht werd later gedempt, maar ten tijde van pastoor Peetermans bestond nog de westelijke vleugel ervan.

De zuidelijke zijde van de gracht, die de boord van de Kerkstraat vormde, had een brug, waarschijnlijk niet meer dan een houten vorder; ze lag juist voor de grote ingang deur van de pastorie. De oostelijke vleugel grensde aan het eigendom van de weduwe Maas en deze weduwe had op den boord van de gracht enige wilgen tronken staan. Pastoor Peetermans deed de gracht vullen en er een haag op planten. Een vergelijk werd getroffen met de weduwe Maas en dit akkoord werd vastgelegd in een akte opgemaakt door notaris van Dijk van Eindhoven. Aan de noordkant werd ook de gracht gedempt en een haag geplant.

De brug

Over die gracht in rechthoekige vorm lag een houten brug vlak voor de grote toegangsdeur van de pastorie. Pastoor Petrus Walteri bij zijn aankomst hier vond de overgang van de gracht niet passend voor een pastorie. Er stond ook een versleten poort die men niet meer kon sluiten.

Hij richtte zich tot Jan Vinck, timmerman te Oostmalle, die voor 126 gulden een splinternieuwe brug bezorgde: een houten rastering met een deur. De onvermijdelijke half ton bier werd daarbij niet vergeten naar gewoonte van de tijd; die kostte aan de pastoor twee gulden en half.

Verkoop van de pastorie door de Franse bezetters

Tijdens de Franse overheersing werden op 17 januari 1798 de zegels op het huis gelegd. Het jaarlijks inkomen werd geschat op 50 frank. De pastorie van Zoersel werd samen met die van Westmalle en die van Halle als nationaal domein verkocht.

Bij de verkoop werd de pastorie omschreven als volgt: huis nieuw gebouwd gesitueerd in Zoersel, hebbende 2 kelders, keuken, pomp met tuin bevattende 90 "verges" (roeden) waarin een vijver en 31 fruitbomen met een opbrengst van 50 gulden. Uit de beschrijving "nouvellement bâtie", nieuw gebouwd, blijkt dat de pastorie nog werd verbouwd tussen 1756 en 1799.

Op de eerste koopdag waar er geen kopers komen opdagen. Op "29 nivôse jaar VII" (19 januari 1899) werden de lakenfabrikant Cuylits samen met Hamelin de nieuwe eigenaars. Ze betaalden 15.000 fr.

Wie de koper Cuylits was, is nog onduidelijk en mogelijk een onderwerp voor een later onderzoek.

Ondertussen verwierf door een beslissing van de Franse overheid Zoersel zijn zelfstandigheid ten aanzien van Westmalle

Op 11 december 1803 schreef P. Janssen een brief naar de overheid. Dat was toen baron D'Argenson, prefect van het departement van de Beide Netten. In die belangrijke brief stond dat citoyen Peetermans op 1 maart 1803 voor 1.100 gulden de pastorie van de vorige eigenaars had teruggekocht. Deze was niemand minder dan pastoor Peetermans die uit zijn ballingschap was teruggekeerd. Hij had immers geweigerd de eed af te leggen.

Het verschil in aankoop voor 15.000 frank en de terugkoop voor 1.100 gulden wijst op de (woeker)winst die de kopers/speculanten hadden gemaakt. In verschillende bronnen wordt de waarde van 1 frank om en bij de halve gulden gegeven.

Aanpassingen in de 19de eeuw

Daarna werden met tussenpozen van 30 tot 40 jaar herstellingswerken uitgevoerd.

In 1842 werd er goedkeuring verleend om twee pilasters te plaatsen aan de ingang van de pastorie en om een poort te plaatsen voor de veiligheid. Timmerman Heylen en metsersbaas Verbeeck kregen daarvoor de opdracht. De totale som bedroeg 173,30 frank.

In 1881 waren de verbeteringswerken zo dringend dat de gemeente reeds opdracht gaf tot de uitvoering vooraleer de aanbesteding officieel goedgekeurd werd. De kosten werden geraamd op 2.385,27 frank. De gemeente plande de werken te spreiden over 3 tot 4 jaar. De kosten zouden gedekt worden door een krediet te nemen op de gemeentebegroting voor onderhoud der pastorie. Aan aannemer Janssens werd de opdracht toegewezen. De bestendige deputatie keurde de werken goed op voorwaarde dat de provinciale architect Gife toezicht hield en dat er een gedetailleerde rekening werd voorgelegd. De bestendige deputatie beloofde ook een subsidie van één vierde van de werken.

De ramen en de slagvensters hadden destijds al herstellingen ondergaan. Aan de zuidkant waren ze gans versleten. Binnen in de pastorie werden vooral de schouwen, de kelders en de vloering in één of twee plaatsen hersteld.

Aanpassingen in de 20ste eeuw

In 1923 werd vastgesteld dat de goten van het hoog dak en de hanggoten van de zijgebouwen dringend moesten vernieuwd worden. Het schaliedak diende afgenomen en opnieuw geplaatst te worden. Door inwatering waren lijstwerken en bepleisteringen van de gevels beschadigd; de ramen moesten hersteld en opnieuw voorzien worden van nieuwe lijsten. Ook de dakvensters en de slagvensters waren versleten. In de keuken en de inkom moesten de versleten vloeren vervangen worden door “keramieke” stenen. Het plafond in zink van de wasplaats diende herlegd te worden en de schouw opnieuw opgemetseld. Dit alles plus nog andere herstellingen en afwerkingen vinden we terug in de tekst van de provinciale bouwmeester F. Sel, ondertekend op 28 maart 1923. De geraamde kosten bedroegen 11.164 frank. F. Sel stelde voor dat het gemeentebestuur gemachtigd werd het beheer van de werken te doen onder zijn toezicht.

Het uitvoerige bestek nemen we niet over; wel de werken die direct verband houden met het uitzicht van de pastorie. Op die manier krijgen we een beeld van hoe de buitenkant gewijzigd werd. De poort van de schuur in de voorgevel werd toegemetseld. De toegemetselde poort in de voorgevel werd bepleisterd. De voor- en achterdeur van de gang werden gerepareerd.

In de tekst staat verder: “Aan de buitendeur der spreekplaats in den voorgevel zal ook nieuw waterbord in eik gesteld worden”. Over welke deur handelt het hier?

Weduwe Frans Janssens, wonende in de Doelenstraat 59, wat nu Dorp 38 is en waar nadien het gemeentehuis gevestigd was sinds de afbraak van het oude gemeentehuis op het Dorpsplein, bracht de laagste bieding binnen: 17.100 frank.

De werken waren voltrokken in 1929.

Daarmee is blijkbaar de volledige herstelling nog niet af, want al in april 1931 doken nieuwe problemen op. De schouwen op de zolder waren zeer oud en het metselwerk was gebarsten en alleen maar wat opgestopt bij de vorige herstelling. De houten plaatbalken waarop de stenen rustten waren vermolmd. De oplossing was: de schouwen afbreken en vervangen door nieuwe stookpijpen.

De kosten werden geschat op 12.000 frank.

Rond de jaren 1950 werd op het kleine bureau de houten vloer opgebroken en vervangen door een stenen vloer.

In 1961 bij het heengaan van pastoor Dox werd de oude pomp afgebroken en vervangen door een "Storck" en kwam er een WC met water. Riolering werd aangelegd in januari 1968. De buizen werden geleverd door de gemeente. Ook de vijver kon vanaf dan zijn overlast kwijtraken en sinds die tijd kwam de kelder nooit meer onder water te staan. Pastoor Dox vertelde dat 200 jaar lang die ene kelder niet bruikbaar was.

In 1965 werd een mazouttank geplaatst; kosten 7.485 frank.

We maken een sprong naar 1970

.De toestand van de pastorie is niet rooskleurig. Er zijn overal tekenen van verval. De bezetting van de gevel brokkelt af, het houtwerk van de ramen is vermolmd, er zit ziltigheid in de muren, het dak laat regen door, de verf van de vensterblinden is afgeblot, centrale verwarming ontbreekt.

September 1974 wordt het dak vernieuwd. Voordien stonden er zeker wel 10 "baddeks" op zolder om het water mee op te vangen. Iedere keer als het hard regende was de pastoor bang dat het in zijn bed zou regenen. Met de vernieuwing van het dak wordt ook het klokje van het dak gehaald en op zolder gelegd, wachtend op restauratie. Twee dagen heeft een schaliedekker van Hoogstraten gewerkt om de natuurschalies eraf te halen en andere "eternietschalies" erop te leggen, wat natuurlijk een aanfluiting tegen monumentenzorg is.

Bij modern comfort hoort ook waterleiding. Bijna in heel Zoersel werd waterleiding aangelegd in twee fasen, namelijk in 1972 en 1973. Zoersel had in het algemeen veel roos ijzerhoudend water. Ook in de pastorie werd de leiding binnengebracht tot in de kelder in 1972. Het is pas in 1976 dat er een abonnement genomen werd op die waterleiding.

Dreigende afbraak van de pastorie

Einde jaren zestig zat het gemeentebestuur met twee problemen. De kosten voor de pastorie bleven zich herhalen en opstapelen. Maar vooral voldeed het gemeentehuis (nu Dorp 38) niet meer; het was gelegen langs een drukke doorgangsweg zonder uitbreidingsmogelijkheden en zonder parkeerplaatsen. De afbraak van het ene gebouw bood de oplossing voor het andere gebouw.

In de krant (GVA) van 14 april 1969 lezen we dat de gemeenteraad van Zoersel een nieuwe pastorie en een nieuw gemeentehuis in de begroting heeft opgenomen. Wat de bouw van de pastorie betreft, werd het definitief ontwerp al goedgekeurd zodat de gemeente het bestek kon insturen om zo vlug mogelijk de goedkeuring en de toelage te bekomen. Het zou in de bedoeling liggen nog dat jaar met de werkzaamheden te beginnen. Ook het voorontwerp van het nieuw te bouwen gemeentehuis werd goedgekeurd. Pastorie en gemeentehuis zouden naast elkaar komen. Het raadhuis zou verrijzen op de plaats waar nu de pastorie staat en deze laatste moest eerst verdwijnen om plaats te maken voor de nieuwe. Er kon niet eerder met de afbraak van de pastorie begonnen worden, vooraleer alles was goedgekeurd. Beide projecten werden geraamd op ongeveer 10 miljoen. De bouw van het gemeentehuis zou kunnen betaald worden met rijkstoelagen en de opbrengst van de verkoop van het huidige gemeentehuis (Dorp 38).

De krant (GVA) van 29 oktober 1969 draagt de titel: "Pastorie en gemeentehuis geen burenen te Zoersel." Het voorontwerp werd bij de hogere overheid ingediend. De bundel kwam terug met een belangrijke wijziging. Het bevoegde ministerie gaf het gemeentebestuur van Zoersel de raad om voor de pastorie een ander bouwterrein te vinden. Achteraf bekeken was de gemeenteraad ook akkoord om een nieuwe plaats te zoeken en wel tegenover de gemeentelijke jongensschool, waar twee particuliere gronden zouden aangekocht worden die dan samen met de achtergelegen eigendom van de kerkfabriek voldoende diepte boden. Het gemeentebestuur ging over tot de nodige onderhandelingen en zo zouden pastorie en gemeentehuis in de toekomst geen naaste burenen worden.

Tot driemaal toe stelde pastoor Jansen een nieuwe plaats voor. Men gaf hem zelfs een Pastorijstraat waar dan toch geen pastorie kwam.

Bescherming van Pastorie en pastorie

De fusieplannen van gemeenten in de loop van 1976 maakte gelukkig een einde aan de wilde expansiedrift die toen bestond.

Bovendien zijn sinds 17 september 1976 de pastorie en de pastorie als monument en landschap beschermd. Het artikel 3 van het Koninklijk Besluit luidt:

“Het is verboden:

- 1) Nieuwe constructies op te richten;
- 2) De bestaande gebouwen te slopen, te verbouwen en de ordonnantie of het uitzicht ervan te wijzigen;
- 3) De beplantingen te wijzigen, de bestaande bomen meer dan normaal te snoeien en het struikgewas te kappen of uit te roeien;
- 4) Reclamepanelen, of gelijk welke publiciteit aan te brengen;
- 5) Lucht- en grondgeleidingen te plaatsen;
- 6) De wegenis te verharden;
- 7) De natuurlijke configuraties van het terrein te wijzigen door allerlei werken en allerlei mogelijke activiteiten of ingrepen “.

De bescherming in 1976 opende de weg om de restauratie dankzij de tussenkomsten van het Vlaams Gewest en de provincie voor de gemeente betaalbaar te maken.

De grondige restauratie van de pastorie (1984-1999)

Vanaf 1984 werden besprekingen over de restauratie opgestart en begon de lange lijdensweg. We gaan hier wat meer gedetailleerd in om aan te tonen hoe moeizaam de realisatie tot stand kwam.

In 1985 bracht architect Van Gastel de plannen binnen. Nadat heen en weer brieven en gesprekken gevoerd waren, stuurde het provinciebestuur in 1987 een brief met daarin de opdracht om het dossier zeer grondig aan te passen.

Intussen ging de verkommering van het gebouw verder zodat einde 1990 besloten werd om de vijf ramen op de eerste verdieping al te vervangen.

Alsof de slakkengang nog niet lang genoeg geduurd had, stuurde architect Van Gastel op 29 april 1991 een brief met daarin de melding dat hij afstand deed van het dossier en kon men van nul af aan weer beginnen.

Het nieuwe restauratieproject werd daarop toegewezen aan het ontwerpteam Archidee & Partners (Boomsestraat, 1, Niel) vertegenwoordigd door architect W. Scholiers. Na goedkeuring door gemeenteraad, bisdom en provinciebestuur kwam het dossier weer terecht bij de Vlaamse Overheid.

Denken we nu niet dat daarmee de zaak kon afgerond worden. Want de Vlaamse Overheid stuurde begin 1993 een omzendbrief betreffende een nieuwe procedure voor restauratiewerken aan beschermde gebouwen. Een maand later maakte de Vlaamse Gemeenschap het dossier terug over met het verzoek alles opnieuw in te dienen volgens die nieuwe procedure.

We maken dan maar een sprongetje naar 1995.

Op 17 april 1995 werden de totale werken beraamd op 16.449.698 frank, waarvan 14.029.142 frank in aanmerking kwam voor subsidies.

Pas in augustus 1997 na niet minder dan 12 jaar konden de werken starten.

De firma Goedleven uit Brasschaat verkreeg de opdracht tot uitvoering van de werken met een bieding van 9.976.226 frank, waarvan 8.146.783 frank in aanmerking kwam voor subsidiëring. De verdeelsleutel voor de subsidies waren: Vlaamse Gemeenschap 60%, Provincie Antwerpen 20%, de gemeente Zoersel 10% en de kerkfabriek 10 %.

Het dakklokje werd (op)nieuw gebouwd naar het oude model. De dakbedekking werd verwijderd en vervangen door natuurleien. De vijf ramen van de voorgevel op de verdieping werden behouden, zoals ook de ramen in de achtergevel. De gelijkvloerse ramen in de voorgevel werden naar het model van de achtergevel nieuw gemaakt. De beglazing werd waar mogelijk behouden. Een tweede beglazing werd aan de binnenkant voorzien met het oog op een betere isolatie. Ook binnen het gebouw kwam er een grondige restauratie, zoals we kunnen lezen in het bestek van 113 pag.

Na het voltooiën der werken kon pastoor Wilfried Jacobs die intussen op het Dorpsplein gehuisvest was, in september 1999 terugkeren. Hij was opgetogen over het resultaat. Vooral de zolder vond hij een knap staaltje van vakmanschap. Hij was ook vol lof over de garage waar een zolder werd uitgebrouwen zodat het dakgebinte bloot kwam. Een detail maar wel een dat pastoor Wilfried Jacobs erg waardeerde was de sokkel die de restaurateurs maakten voor de motor van de V1-bom. Pastoor Dox had een verzameling oorlogsherinneringen en memorabilia aangelegd. Het feit dat hij zelf door de Duitsers beschuldigd was en een tijdje in de gevangenis had moeten doorbrengen had hem zeker getekend. Pastoor Jacobs opperde zelfs de idee om op zolder een klein oorlogsmuseum in te richten met al wat pastoor Dox verzameld had.

De Zoerselse pastorie werd op zaterdag 11 september 1999 officieel ingehuldigd. Daarmee kwam een einde aan de volledige restauratie. Zondag 12 september stonden de deuren van het gerenoveerde gebouw ter gelegenheid van de Open Monumentendag eveneens voor het publiek open.

Onder de titel "De Zoerselse pastorie, vroeger en nu" liep in het opgewaardeerde monument dan ook een tentoonstelling, die de historiek van het pand belichtte. Bij die gelegenheid werd ook de zolder opgesteld.

Onderhoud in de 21ste eeuw

Na de grootste restauratie sinds de tweede helft van de achttiende eeuw was de pastorie verzekerd van een mooie toekomst.

In een beschermd en gerestaureerd gebouw worden onderhoudswerken goed opgevolgd door onder meer Monumentenwacht. Alleen gespecialiseerde firma's kunnen er werken uitvoeren.

Zo werd in 2021-22 al het buitenschrijnwerk herschilderd en werd in 2022 de ontvangstkamer grondig onder handen genomen.

Ook de pastortuin werd in 2022 door het Regionaal Landschap de Voorkepen samen met het gemeentebestuur en de steun van Leader nieuw ingericht. Negen hoogstamfruitbomen werden aangeplant volgens het historische plantverband: een boord van perenbomen, in het midden appelbomen en pruimenbomen aan de zuidkant. Er werden ook twee boombanken met tafel geplaatst.

Het huidige gebruik van de pastorijs

Een belangrijke opdracht is het bewaren van een parochie-archief, dat zich op de eerste verdieping bevindt. Eveneens de administratie van de parochie, de werking van de kerkdiensten, de vaste bezoeken en zo meer zijn essentiële functies die bij een pastorijs horen.

Omdat er geen pastoor meer woonachtig is, zijn er een aantal kamers vrijgekomen. Met de vluchtelingen crisis heeft de gemeente ook gebruik gemaakt van de kamers op de verdieping en de gelijkvloerse keukens om er aan vluchtelingen een tijdelijk verblijf te bezorgen. Toen die er niet meer woonden zocht de gemeente naar een nieuwe bestemming van de vrijgekomen ruimten. Door een nieuwe vluchtelingengolf uit Oekraïne was de oplossing snel gevonden. Achtereenvolgens hebben al twee families onderdak gevonden in de pastorijs.

Bronnen

Handgeschreven tekst van Louis Peeters en gedateerd op 17 juli 1958 in Parochie-archief Zoersel Cautereels L., Bouw van de nieuwe pastorijs, in Jaarboek Heemkundige Kring Zoersel, 1980

Parochiearchief Zoersel Z7

Parochiearchief Zoersel Z6, Z7, Z8

Rijksarchief Antwerpen 647/1308; 647/1309-1313

Archief HKZ

Soldatenblad "De Linde", 1975

Gazet van Antwerpen Historisch Archief

2. De plaatsnaamkunde van Zoersel (deel 8)

In Weetjes 4 stond deel één van de Plaatsnaamkunde in Zoersel. Dat was een inleiding op de alfabetische lijst van plaatsnamen die in de volgende afleveringen van de Weetjes zullen verschijnen.

Alfabetische lijst van de plaatsnamen in Zoersel – Letter D en E – deel 5

Driesheideweg

1845, Weg van het Gehucht Driesheyde naer Halle, ABH

Dronkaard (De)

1845, ABH; 1883, den Dronkaers, KWH

Dronkaard Voetweg

1845, ABH

Dronkaardweg

1845, Weg van de Plaets genaemd Dronkaer naer den Molen, ABH

Druyts Stedeken (het)

voor 1795, Voorne, hoeve van voor 1795, VHZ31, VHZ33

Duifstraat

Huidige straatnaam

Duivels beemd (de)

1741, Item eene weijde genoempt duijvels bempt gelegen onder Soursel, A.SB.B.nr B12

Dumpel (Den)

Drengel, benaming voor de grond rond de hoeve, ca 1800 gebouwd, door brand gedeeltelijk vernield, VHZ178

Eekhoornlaan

Huidige straatnaam

Eerdbrugge (de)

1436, Erve aen deen zyde ende sheeren straeten geheeten deerbrugge aen dander zyde, MKH p. I; 1374?, Huys en land het meddelaer genaemt Eerdbrugge, MKH p.IV; 1453, huys en land het middelaer genaemt Eerdbrugge, MKH p. III; 1436, Sheeren straeten geheeten deerbrugge MKH p. 9

Eerste Medelaarstraat

1845, Weg van de Eerstemedelaarstraat naer de weide genaemd Vorschsche beemden, ABH

Eerste Medelaarweg 1845, ABH

Eiken (de)

1760, in de stede naer genaempt (d'Eycke), RAA LA 57-58

Eikenlaan

Huidige straatnaam

Einatten

Eynatten of heeren van Halle, MKH p. 118

Eindhoven

1762, een parcheel landts gent Luyckers gelegen op t Eynthoven, RAA LA 57-58 1845, hameau, ABZ; Eindhoven, mogelijk de oudste kern van Zoersel met een Frankische driehoek uit de 4^e eeuw, VHZ125; huidige straatnaam

Eindhovenakkerweg

1845, Eynhovenakkerweg chemin du hameau Eynhoven au Eynhovenakker, ABZ

Einhovense beek 1883, Eyndhovensche Beek, KWZ

Eindhovenbrug

1845, ABZ

Einhovengoot

1845, Eynhovengoot, ABZ

Eindhovenloopbrug 1

845, ABZ

Einhovense akker (de)

1883, De Eyndhovenschen Akker, KWZ

Einhovense akkers (De)

1845, ABZ; De Eyndhovensche Akkers 1883, KWZ

Eindhovenseloop 1956, AWZ

Einhovensebaan

Huidige straatnaam

Einhovense Kerkpad

1845, Eynhovenschen Kerkpad sentier du hameau Eynhoven à l' Eglise, ABZ

Einhovense Straat

1883, Eyndhovensche Straat, KWZ

Eksterdreef

Huidige straatnaam

Elzenlaan

Huidige straatnaam

Emiel Vermeulenstraat

Huidige straatnaam

Epicialaan

Huidige straatnaam

Erdbrugge

1374, RAA LA 59; Ertbrugge 1605, RAA LA 57-58

Ernest Claeslaan

Huidige straatnaam

Esdoornlaan

Huidige straatnaam

Essendreef

Huidige straatnaam

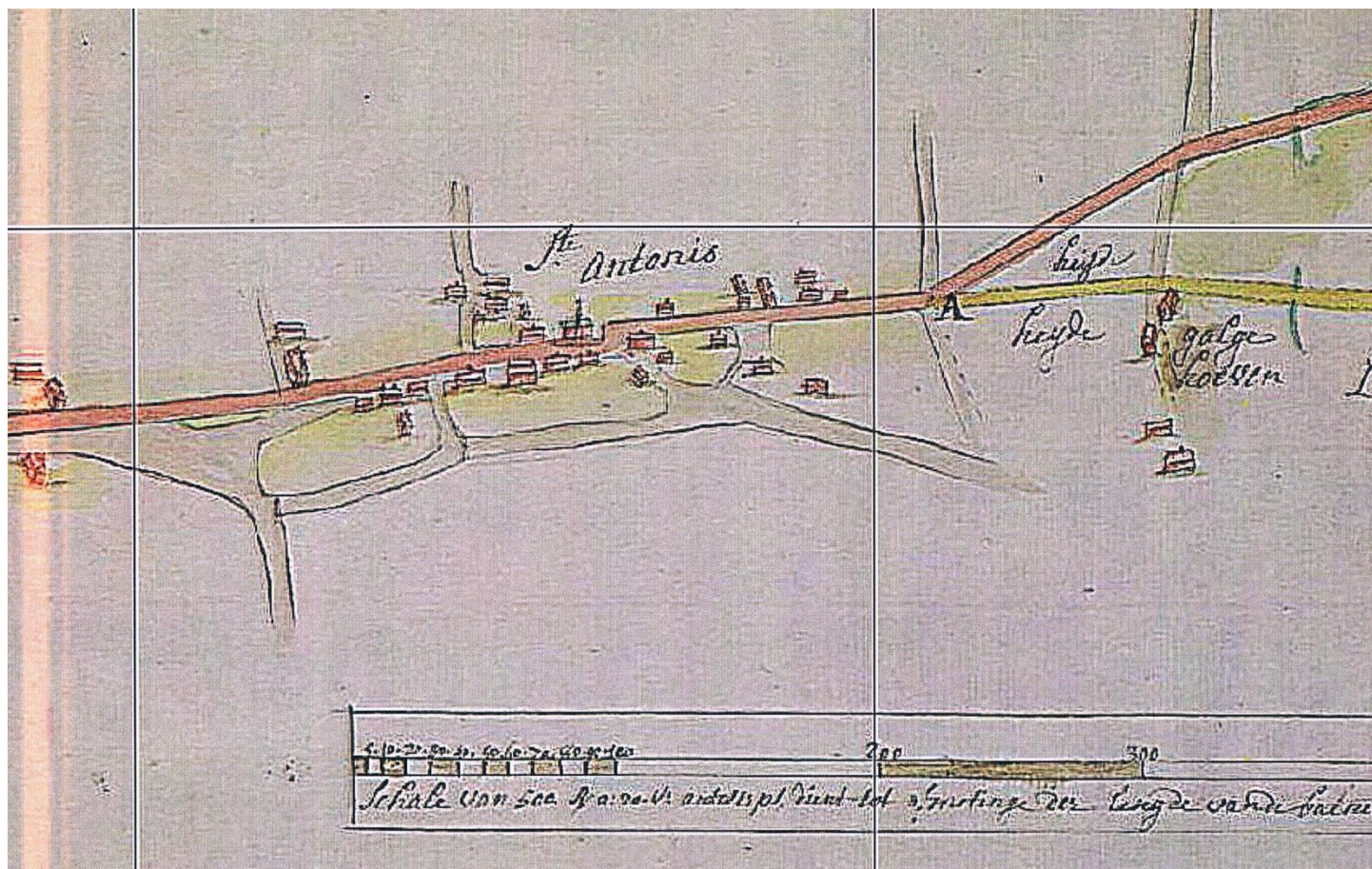
Everaertshoeve (de)

1741, Item eene heijde aghter de Everaertshoeve, A.SB.B.nr B12; Evraertse hoeve, Kievit, ook 'Eeraertshoeve' genoemd, waarschijnlijk naar een familienaam. Professor Peeters acht het mogelijk dat deze hoeve de oudere molenaarswoning was, VHZ83

3. Open Monumentendag 2023 Zondag 10 September 2023

De steenweg Antwerpen – Turnhout in Sint Antonius

Als gevolg van een onderzoek van Carl Evers (HK Wijnegem) in verband met Petrus Stynen groeide binnen de Heemkring Scilla de idee om de Open Monumentendag uit te werken rond de Turnhoutsebaan/Antwerpsesteenweg met de ontwerpkaart van Stynen als vertrekpunt. De verschillende Heemkringen langs de baan en erfgoedcel Voorkempen gingen rond de tafel en er ontstond snel de idee om de organisatie open te trekken naar gans de baan, van Borgerhout tot Turnhout. Iedereen zou op zijn manier in zijn locatie zijn steentje bijdragen met een initiatief.

Wij organiseren op 10 september 2023 op Open Monumentendag een tentoonstelling in het gemeentehuis, Handellei 167 te Sint Antonius met de titel 'De Steenweg Antwerpen – Turnhout te Sint Antonius'. Zij geeft van alle belangrijke gebouwen en monumenten een foto-overzicht en de geschiedenis.

En er is heel wat te zien op deze korte afstand van Ploeg-Halle tot aan de grens met Westmalle.

Hier volgt een overzicht.

De richting die de steenweg vanuit Ploeg-Halle moest krijgen was niet eenvoudig. Deurne –Schilde werd voltooid in 1752. De Paters van de Sint-Bernardusabdij wensten een project via Schriekbos, Zoersel, Salphen over Vlimmeren naar Turnhout. Zij moesten echter de duimen leggen voor het bestuur van Westmalle dat zware inspanningen leverde op politiek vlak om gerechtelijk hun project over West- en Oostmalle binnen te halen. De baan werd afgewerkt in 1822.

Er liggen op grondgebied Zoersel belangrijke gebouwen en monumenten.

Als eerste vermelden we het vintage baancafé “De Toverfluit”. Nog één van de laatst overgebleven baancafé’s in de provincie Antwerpen, maar het wordt binnenkort afgebroken voor een groot bouwproject.

Even verder op de Kapellei 157 zien we de “Hoeve Jeanne” verbonden als boerderij met het “Gesticht Joostens” Kapellei 133. In de periode dat er veel patiënten met tuberculose besmet waren en er nog geen afdoend medicijn bestond, werd het gebouwd als sanatorium. Iedereen herinnert zich misschien het verhaal van Antwerps koffiehandelaar Joostens die bij een bestelling “eene O teveel” schreef en hierdoor schatrijk werd.

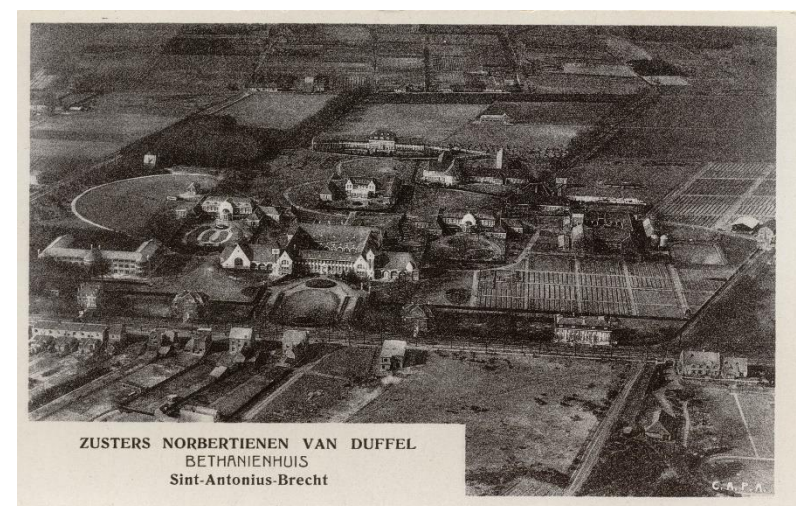
Op Kapellei 50 zien we de oude prachtig verbouwde brouwerij “Het Anker” en daartegenover op nr. 59 “De vier Huizekens”.

Even verder op nr. 21 café “De Kroon”, bij Jos Van Pelt. Deze afspanning deed in de tijd dienst voor de postkoetsen en daar stond ook een tolbareel.

Verder links, waar de Kapellei verandert in Handelslei, de kerk “Sint Antonius Abt” en even verder op nr. 33 de pastorie van Sint Antonius met zijn geklasseerde bomen.

Verderop staat op Handellei nr. 47 het gerestaureerde schoolmeestershuis. Dit was van 1900 tot 1924 de woning van Jozef Cornelissens, folklorist en schrijver van “Het idioticon van het Antwerps Dialect”.

Op Handelslei 167 vinden we het complex “Bethaniënhuis” psychiatrisch instituut in 1924 gebouwd door Jozef Huygh, nu deels gemeentehuis. Het complex behelst een hoofdgebouw met kapel en feestzaal, een administratiegebouw, een dubbelwoning voor de hulpgeneesheren en een woning voor de hoofdgeneesheer en eenzelfde voor de aalmoezenier. Daarachter stonden nog drie paviljoenen, een boerderij en een technisch gebouw met wasserij. Het oorspronkelijke gesticht had ook nog een eigen elektriciteitscentrale, een eigen waterwinning, een bakkerij, een slachterij

en een mest verwerkende installatie.

In 2008 heeft het hoofdgebouw met binnentuin een grondige verandering ondergaan. Hier is nu het gemeentehuis van Zoersel gevestigd. De binnentuin is een mooie overdekte onthaalruimte geworden. Daar vindt u nu onze tentoonstelling. De uitstraling van de oorspronkelijke architectuur van Jef Huygh is bewaard gebleven.

Op de grens met Westmalle op nr. 292 nog de Galgenhoeve of Withoeve die deel uitmaakt van het woonzorgcentrum Ten Dorpe. De tentoonstelling is op zondag 10 september open 10 tot 17 uur en is toegankelijk voor rolstoelen en rollators. De week nadien van 11 tot 15 September is de tentoonstelling geopend tijdens de kantooruren van het gemeentehuis.

4. De SMIDSE BOGAERTS..... er komt schot in de zaak

In vroegere Weetjes brachten we reeds de geschiedenis van de smidse Bogaerts en haar smeden. Alle werktuigen, de schouw met blaasbalg en de hoefstal verzeilden rond 1960 naar het Kempisch Museum in Brecht en na een recente reorganisatie kregen wij als Heemkundige Kring al het alaam in ons bezit.

Integreren in ons huidige museum was onmogelijk. Dus op één of andere manier uitbreiden was de opdracht. Plannen werden getekend, gewijzigd en goedgekeurd voor een op te richten gebouw in de tuin van het Heemhuisje.

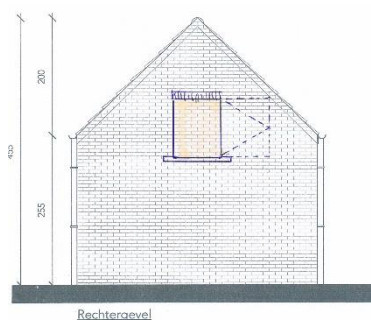
De tijdslijn voor het optrekken van het gebouw werd verstoord door onderbrekingen, zoals de coronapandemie.

Maar enkele maanden geleden hadden we hieromtrent een overleg met de gemeente, waarbij een concrete planning werd besproken voor uitvoering. De gemeente zou de vloerplaat voor zijn rekening nemen en wij als Heemkundige Kring zorgen voor de rest van het gebouw.

Waarvoor dank aan de gemeente.

Het uitgeleefde landbouwalaam achter het Heemhuisje werd verwijderd en de klinkers opgebroken. Begin juli 2023 startte het gemeentepersoneel Openbare Werken met het uitmeten van de bouwplaats, het uitgraven van de fundering en met het gieten van de vloerplaat waarvoor 11.5 m³ beton gestort werd.

Intussen hebben we ook een aannemer gevonden die samen met ons bestuur, dat optreedt als "metsendienders", het gebouw zal opmetselen. Hiermee zal gestart worden na het bouwverlof. Ondertussen zijn we volop bezig met het kiezen van de bouwmaterialen die we zullen bestellen

Ook de plannen waren reeds gewijzigd. De aanpassingen en een verlopen datum geregulariseerd worden. Hiermee zijn we volop bezig. De deur is wat opgeschoven, het grote raam onderverdeeld in drie kleinere en in de rechterzijgevel plaatsen we een raam met luik, zodat het geheel het uitzicht krijgt van een "schuurtje".

Het uitzicht van het nieuwe gebouw moet passen bij de stijl van het Heemhuisje. Het wordt een gebouw van 8 m op 4 m, uitgevoerd in zevendonkse steen van Terca gemetseld in kruisverband, zoals het Heemhuisje. Heel veel werk om 2500 kopse stenen te slijpen.

Binnenin wordt ook het originele smisvuur met schouw en zéér grote blaasbalg van 2.5 meter en in perfecte staat teruggeplaatst, zodat de smidse na voltooiing ook daadwerkelijk kan gebruikt worden.

5. MUSEUM en DOCUMENTATIECENTRUM

Aangesloten bij Heemkunde Gouw Antwerpen vzw - nr. 1075

Secretariaat en briefwisseling: Bruno Verhavert - **Zandstraat 117 – 2980 Zoersel**

Tel. 03 312 20 00 en Heemhuisje 03 2980 854

Zetel en V.U.: Heemhuisje Schoolstraat 9 – Zoersel – Jan Denissen, Voorzitter

E-mail: **heemkundige.kring.zoersel@zoersel.be**
www.heemkundigekringzoersel.be

Rek.nr. BE85 9796 2311 8406 op naam van Heemkundige Kring Zoersel

Museum open de derde zondag van elke maand (behalve op feestdagen) van 10 tot 17 uur. Inkom gratis.

Andere dagen kan ook mits aanvraag per e-mail 3 weken vooraf. Inkom is dan 2,00 Euro p/p met een minimum van 20,00 Euro.

Archief geopend elke donderdagavond van 20 tot 22 uur. (behalve op feestdagen)

Lidmaatschap: Door overschrijving van de gepaste bijdrage op de HKZ-rekening BE85 9796 2311 8406 met vermelding HKZ-lidgeld 2023

Gewoon lid € 10,00 - Steunend lid € 17,50 - Erelid € 25,00. Veel dank aan onze trouwe leden die spontaan betaalden.

Om papier- en portkosten te vermijden vragen wij u ons uw e-mailadres op te geven.

COPYRIGHT

Mogelijke geïnteresseerden, vrijwilligersorganisaties of verenigingen die voor één of andere publicatie onze teksten willen overnemen kunnen dit zonder probleem doen, mits ons hierover per mail in te lichten en mits bronvermelding in hun uitgave.

Commercieel gerelateerde uitgaven vallen onder het copyright